

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

ФАКУЛТЕТ:

ИЗВЈЕШТАЈ
о оцјени урађене докторске дисертације

РЕПУБЛИКА СРПСКА
 УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
 ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
 БАЊА ЛУКА
 Број: 07110003/22
 Датум: 13. 06. 2022. године

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Наставно-научно вијеће Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, на сједници одржаној 13.4.2022. године, донијело је Рјешење број: 07/3.590-16/22 којим је именована комисија за оцјену докторске дисертације СЛОБОДА И ПРАВДА У ХОБСОВОМ ЗАСНИВАЊУ МОДЕРНЕ МИСЛИ О ДРУШТВУ, кандидаткиње мр **Милијана Сладојевић-Малеш**.

Комисија је именована у следећем саставу:

1. **проф. др Радивоје Керовић, редовни професор**, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Историја филозофије, Филозофска антропологија* – предсједник;
2. **проф. др Александар Петровић, редовни професор**, Филозофски факултет, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, ужа научна област *Историја филозофије, Естетика-* члан;
3. **проф. др Зоран Арсовић, редовни професор**, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Историја филозофије, Онтологија* – члан.

Комисија је у предвиђеном року детаљно прегледала и оцјенила наведену докторску дисертацију, те Наставно-научном вијећу Филозофског факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци подноси следећи извјештај:

- 1) Навести датум и орган који је именовао комисију;
- 2) Навести састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, научно-наставног звања, назива у же научне области за коју је изабран у звање и назива универзитета/факултета/института на којем је члан комисије запослен.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

- 1) Милијана (Душан) Сладојевић-Малеш
- 2) 04.12.1981, Бихаћ, Босна и Херцеговина
- 3) Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет, магистарске студије из филозофије, магистар филозофије
- 4) Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, „Трансцендентални и спекулативни ум у светлу животног и историјског ума: Класична њемачка

филозофија у тумачењу Хосеа Ортеге и Гасета“, одбрањена 30.05.2011. године.

5) Звање магистар филозофије, Научна област *Филозофија*, ужа научна област

Историја филозофије

6) Докторски студиј, стари програм (одобрена тема дисертације)

- 1) Име, име једног родитеља, презиме;
- 2) Датум рођења, општина, држава;
- 3) Назив универзитета и факултета и назив студијског програма академских студија II циклуса, односно послиједипломских магистарских студија и стечено стручно/научно звање;
- 4) Факултет, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране магистарског рада;
- 5) Научна област из које је стечено научно звање магистра наука/академско звање мастера;
- 6) Година уписа на докторске студије и назив студијског програма.

III УВОДНИ ДИО ОЦЛЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

- 1) Слобода и правда у Хобсовом заснивању модерне мисли о друштву
- 2) Одлуком број: 02/04-3.2036-135/15 од 6.7.2015. године, Сенат Универзитета у Бањој Луци одобрио је израду докторске дисертације
- 3)

САДРЖАЈ

УВОД	1
1.ХОБС И НОВА НАУКА	14
1.1. Потрага за методом	14
1.2. Хобс и промјена научне парадигме	16
1.3. Проблем метода и заснивање научног система.....	22
1.4. Геометријски метод и грађанска филозофија.....	28
1.5. Одвојивост грађанске филозофије од остатка система	36
2. ХУМАНИСТИЧКО НАСЛИЈЕЊЕ И ИСТОРИЈА	44
2.1. Хобс и ренесансни скептицизам	44
2.2. Хобс и ренесансна хуманистичка наука	47
2.2.1. Употреба реторичких средстава.....	51
2.2.2. Емблемата	55
2.3. Историја као <i>magistra</i>	57
2.4. Историја као <i>ancilla</i>	61
3. ЗАСНИВАЊЕ ГРАЂАНСКЕ ФИЛОЗОФИЈЕ КАО НАУКЕ	66
3.1. Проблем правде	66
3.2. Научна анализа правде	69
3.3. Природно стање.....	74
3.3.1. Једнакост као истост.....	77
3.3.2. Природно право и слобода као неометаност кретања.....	80
3.4. Узроци сукоба.....	86
3.4.1. Једнакост из крхкости живота.....	87

3.4.2. Такмичење	90
3.4.3. Слава	92
3.4.3.1. Слава и њени искусствени елементи	94
3.4.3.2. Слава из механицистичке перспективе.....	96
3.4.3.3. Таштина.....	98
3.4.4. Од славе ка превентивном нападу	101
3.4.5. Подозрење и превентивни напад	104
3.4.5.1. Разумска основа сукоба	106
4. ХОБСОВА ТЕОРИЈА ПРАВДЕ	111
4.1. Одрицање од слободе и појава правде.....	111
4.2. (Не)компабилност разума и правде.....	119
4.3. Де факто окрет.....	123
4.4. Историјска димензија апстрактног контрактуализма	136
4.5. С ону страну уговорне правде.....	141
5. КОМПАТИБИЛИСТИЧКО ОДРЕЂЕЊЕ СЛОБОДЕ.....	147
5.1. Слобода као неометаност кретања тијела.....	149
5.2. Слобода као делиберација.....	152
5.3. Слобода воље као апсурд	157
5.4. Слобода од принуде	162
5.5. Грађанска слобода поданика.....	166
ЗАКЉУЧАК.....	174
ЛИТЕРАТУРА.....	188
БИОГРАФИЈА	197

4) Докторска дисертација кандидаткиње мр Милијане Сладојевић-Малеш „Слобода и правда у Хобсовом заснивању модерне мисли о друштву“ написана је на 205 страница А4 формата, ћириличним писмом (фонтом Times New Roman, величине фонта 12, са проредом 1,5). Садржај дисертације је, поред Увода и Закључка, подијељен на пет поглавља (*Хобс и нова наука, Хуманистичко наслеђе и историја, Заснивање грађанске филозофије као науке, Хобсова теорија правде, Компабилитичко одређење слободе*) која се даље дијеле на 23 потпоглавља. На првих 8 страна (без нумерације) налазе се насловне стране на српском и енглеском језику, табела садржаја те информације о ментору и дисертацији на српском и енглеском језику. Основни текст дисертације заузима 187 страница, списак коришћене литературе обухвата 9 страница а биографија ауторке једну страницу. У раду је цитирано 108 библиографских јединица, највећим дијелом на енглеском језику, дијелом и на српском језику те језицима сродним њему. Рад је писан јасним, формалним и научним језиком. Ауторка се при цитирању придржавала чикашког стила.

- 1) Наслов докторске дисертације;
- 2) Вријеме и орган који је прихватио тему докторске дисертације
- 3) Садржај докторске дисертације са страничењем;
- 4) Истачи основне податке о докторској дисертацији: обим, број табела, слика, шема, графика, број цитиране литературе и навести поглавља.

IV УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Разлози и предмет истраживања Кандидаткиња мр Милијана Сладојевић – Малеш ставила је себи у задатак да се на научан и систематичан начин позабави анализом филозофије једног од водећих представника и оснивача модерне филозофије као такве, а посебно модерне практичне, друштвено – политичке и етичке мисли Томаса Хобса. А Томас Хобс, један је од највећих енглеских филозофа уопште и један од филозофа који су постављали основе не само модерне филозофије и мисли о човјеку и друштву, већ и основе саморазумијевања и самосвијести човјека модерног грађанско друштва чији утицај сеже и до наших дана. Различитим и дубинским линијама мишљења, кроз филозофију и изван ње, идејно и мисаоно наслеђе Хобсове филозофије, како год она сама била и контроверзна и подложна критичком просуђивању, од његовог времена 17. вијека па све до наших дана та филозофија на одређени начин врши утицај на духове и расправе по бројним филозофским и теоријским питањима. Мр Милијана Сладојевић-Малеш добро је препознала значење и утицај те филозофије, њену актуелност и плодност чак и за наше вријеме. Полазећи од увида да је Томас Хобс својом филозофијом отворио кључна питања и проблеме модерне филозофије друштва и о друштву, модерне политичке и етичке мисли и назначио одговоре на њих, те да је он изградио цио систем филозофије комплетнији од филозофија било којег другог енглеског филозофа, она је добро сагледала значење Хобсовых размишљања о слободи и правди као базичним појмовима практичне, односно политичке и друштвене мисли уопште. Хобсов подухват се сматра оштром резом у политичкој филозофији, и обиљежен је радикалним разрачунавањем са традиционалним размишљањима и појмовима о природи човјека, његовом друштвеном животу, његовој слободи и правди, чиме је трајно одређен правац цјелокупног каснијег бављења овим проблемима. По тим питањима филозофска размишљања и рјешења Томаса Хобса заиста су од највећег научног значаја, тим прије и више што о Хобсовој филозофији у целини и његовој политичкој мисли у српској филозофији нема довољно радова, а ни у европској мисли није још донесен коначан суд о далекосежним и често скривеним утицајима ове филозофије. О томе најбоље свједочи чињеница да се два највећа теоретичара правде двадесетог вијека, Џон Ролс и Отфрид Хефе, сваки за свој рачун враћају Хобсу и евоцирају извјесне уvide његовог политичког учења. Док Ролс ревитализује идеју друштвеног уговора као услова и почетног мјеста правде, Хефе га допуњује реактуелизацијом нужности повезивања правде и силе, при чему код обојице непогрешиво препознајемо Хобсове или хобсовске мотиве (на којег и сами директно реферирају). Хобс свакако није једини теоретичар друштвеног уговора, нити је једини или чак најважнији на којег Ролс реферира, takoђе није ни једини мислилац који је правду доводио у везу са (државном) силом, иако га Хефе нарочито издваја, али је свакако био међу првима или можда чак и први нововјековни мислилац који је на систематичан, јасан, недвосмислен и строго научни начин замислио и изградио политичку теорију која се темељила на овим појмовима. Оваква позадина показује зашто је релевантно враћати се мислиоцу који је у својим политичким рјешењима озбиљно критикован и одбачен већ у самом тренутку у којем ствара, и то с правом, али никад заправо није до краја превaziђен обзиром на одређене уvide и питања које тако заоштрено поставља и отвара – питање суверенитета, односа заштите и послушности, слободе и принуде/контроле, сагласности и легитимације власти, слободе и правде, правде и

силе и сл. Имајући то у виду, кандидаткиња је оправдано сматрала вриједним и корисним напором детаљно реконструисати постанак и обликовање ових појмова код самог Хобса, и то из унутрашњости саме његове филозофије.

Циљ истраживања

Кандидаткиња мр. Милијана Сладојевић–Малеш дефинисила је шири истраживачки циљ своје докторске тезе тако да кроз исцрпну реконструкцију Хобсове теорије државе, тј. преласка из природног у друштвено стање, критички анализира и истражи основне појмове те филозофије као што су појмови природног стања, људске природе, природног права, слободе, природног закона, споразума, суверености, природе државе; да укаже на спорне тачке, особености и недосљедности у извођењу овог прелаза и разумијевању наведених појмова. Кандидаткиња се у раду уже тематски ограничила циљем да ову реконструкцију проводи имајући у виду прије свега поимање и обликовање појмова слободе и правде, чија се специфичност у виду инверзије обима ових појмова, њиховог мјеста и улоге у ширем поретку свијета и живота, те њиховог међусобног односа, добрим дијелом састоји у њиховом потпуно контраинтуитивном захватању произашлом из нове математичке и механичке методолошке поставке коју Хобс усваја и врло ригидно спроводи. Циљ рада кандидаткиње тако није да се изврше и прикажу поређења са претходним или каснијим третирањима исте теме код различитих других аутора, од Аристотела до Ролса, нити да се прати линија утицаја претходних мислилаца на Хобса или његовог утицаја на потоње мислиоце, што би рад учинило неком врстом уопштеног прегледа при којем би се фокус нужно помјерио са конкретних и дубински обрађених проблема саме Хобсове филозофије. Циљ је, стoga, да се појмови слободе и правде покушају представити, разумјети и растумачити у својој специфичности, као и у својим проблематичним тачкама и недосљедностима, управо унутар и из саме Хобсове филозофије. Тиме су у исти мах одређени како структура самог рада, тако и доминантан ужи методолошки приступ у виду аналитико-синтетичког и генетичког покушаја да се одговори на питање у којем контексту се ови појмови појављују, шта их одређује, зашто их Хобс рјешава на начин на који то чини, те у каквом међусобном односу се они код њега налазе и зашто. Резултат тих испитивања требало би да покаже колико је сам Хобс заправо био досљедан сопственом методу, тј. у којој мјери су закључци до којих долази резултат чисте синтетичке дедукције из принципа, те колико је таква дедукција уопште и могућа на једном тако комплексном и динамичном пољу какво је политичко. Обзиром да је математичка методолошка поставка, на којој Хобс ригидно инсистира, захтијевала и потпуно апстрактан, тј. аисторичан приступ којим Хобс дедуктивно изводи своју нову политичку науку, циљ је кандидаткиње да се цијелим реконструктивним путем постанка и извођења поменутих појмова нагласе и издвоје управо она мјеста која су историјски или искрствено обожена, тј. где Хобсова импресивна дедуктивна творевина ипак показује прекиде или пукотине који су нужно попуњавани историјом и искрством. Сама историја, непосредно политичко искрство и наслијеђе Хобсовог хуманистичког образовања утицали су на обликовање његових филозофских рјешења много више него што је Хобс могао или био рад да призна. У томе се, истовремено, састоје главна теза и нит водиља реконструкције ових појмова у дисертацији кандидаткиње. На том реконструктивном путу кандидаткиња указује и на унутрашње противрјечности саме Хобсове филозофије, произашле из кориштеног метода, али покушава и самог Хобса освијетлити из традиције против које тако оштро устаје, имајући у виду прије свега наслијеђе његовог хуманистичког образовања. Тиме је и главни методолошки приступ оправдано допуњен и контекстуалистичким методом, јер би се без одговарајућег историјског и духовног контекста Хобсова мисао тешко могла смислено растумачити.

Хипотетички оквир истраживања У докторској дисертацији кандидаткиње мр Милијане Сладојевић-Малеш главна хипотеза рада могла би се формулисати на сљедећи начин: У инсистирању на аисторичности и строгој геометријској дедукцији из принципа, Хобс не успијева бити потпуно досљедан - иако је овај приступ прилично убједљив и донекле успјешан на нивоу извођења природног стања, он већ и тамо, а поготово на нивоу друштвеног стања показује бројне елементе који потврђују присуство историјског или искуственог у његовој чисто рационално и апстрактно замишљеној политичкој творевини, што је нарочито видљиво код појма правде.

Пратећи овако постављену главну хипотезу, кандидаткиња оперише и сљедећим:

- Добар дио нејасноћа и унутрашњих проблема који прате Хобсово извођење прелаза из природног у друштвено стање могу се превазићи или разумјети „искуственим“ читањем овог аргумента.
- Такво читање показује, или подразумијева, да Хобс сасвим недосљедно и неоправдано уноси елементе друштвености у природно стање. Његове природне претпоставке друштвености саме су већ друштвеног карактера.
- Без ослањања на искрство ипак не би било могуће направити извјесна повезивања и прелазе за које Хобс сматра да их досљедно и синтетички дедукује из принципа. Ово се тиче управо централних Хобсових увида какви су нужност свеопштег рата слободних и једнаких индивидуа у природном стању, нужност оснивања државања, као и нужност повезивања слободе и правде.
- Хобсово дјело намјенски је и свјесно реторички обликовано тако да остави снажан и убједљив утисак, иако Хобс формално оглашава такве реторичке елементе недовољно научним и од њих се почетно отворено ограђује.
- Велики број елемената и политичких проблема које наоко апстрактно и теоријски поставља и рјешава, Хобс заправо црпи из сопствене историјске позиције и непосредног политичког искруства.

Преглед релевантне литературе. Кандидаткиња мр Милијана Сладојевић-Малеш у раду је, као основу анализе, користила највећим дјелом изворна Хобсова дјела на енглеском језику, као и преводе дјела на српски и њему сродне језике. Такође, консултовала је и сву релевантну савремену интерпретативну литературу, ослањајући се углавном на водеће англосаксонске интерпретаторе Хобсове филозофије. Овакав избор литературе посве је оправдан, поготово што и кандидаткиња сама задатој теми приступа на аналитички начин. Тамо где се настојао дати и шири нововјековни контекст Хобсовој мисли, консултовани су и други релеванти (углавном континентални) мислиоци (Хајдегер, 2000; Хајнеман, 2004; Henrich, 1991; Strauss, 1971). Прво поглавље рада приказује контекст нововјековне науке из којег су одређена и сва Хобсова филозофска стремљења и рјешења, с тим да је нагласак у цјелини на постанку и општим одликама Хобсове филозофије, одређењу схватања науке, обликовању метода, те његовог покушаја да геометријски математички метод природних наука примијени и на пољу проучавања друштва. У ту сврху кандидаткиња се обратила сљедећим ауторима: Zaharijević, 2012; Newey, 2008; Kavka, 1986; Mintz, 1970; Jesseph, 1996; Sorell, 1996; Talaska, 1988; Mikelić, 2018; Hull, 2009. У другом поглављу дисертације, које настоји пружити увид у Хобсву често занемарену интелектуалну позадину, која у виду хуманистичког наслијеђа ипак има значајно присуство у његовом опусу, кандидаткиња се доминантно обратила најрелевантнијем аутору на том подручју (Skinner, 1996, 2002, 2018), али и осталима попут Tuck, 2002; Lemetti, 2012; Schuhmann, 2009; Borot, 1996, A. Dobrijević, V. Milisavljević, 212. Треће поглавље рада посвећено је детаљној реконструкцији Хобсовог извођења аргумента природног стања и посљедичне нужности преласка у државно стање, аутори на које

се реферира: Martinich, 2005; Piirimäe, 2006; Abizadeh, 2011; Hoekstra, 2007; Robin, 2004; Kavka, 1983; Gauthier, 1969; Hampton, 1986; Ryan, 1996. При представљању и анализи Хобсовог појма правде, узети су у обзир највећи теоретичари правде двадесетог вијека који су евоцирали Хобсова или хобсовске увиде (Rols, 1998; Höffe, 1995), као и релевантни интерпретатори (May, 2013; Vinx, 2012; Klimchuk, 2012; Springborg, 2011; Sorell, 2001; Foisneau, 2004; Hoekstra, 2004; Baumgold, 2010; Martinich, 1992; Curley, 1990). У покушају да систематично прикаже Хобсово размијевање појма слободе кандидаткиња се, поред изворних Хобсовых дјела, ослонила и на релевантне интерпретаторе овог проблема (Skinner, 2002; Goldsmith, 1989; von Leyden, 1981; Gert, 1996; Pennock, 1965).

- 1) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и представити проблем, предмет, циљеве и хипотезе;
- 2) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан (водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету);
- 3) Навести допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања;
- 4) Навести очекivanе научне и прагматичне доприносе дисертације.

V МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

С обзиром да је ријеч о докторској дисертацији из области хуманистичких наука, као извор података за конципирање дисертације послужила је претходна анализа релевантне литературе из области хуманистичких наука, тј. научног поља филозофије. У анализи предмета докторске дисертације примијењен је већи број општих и посебних метода научног истраживања, међу којима се као релевантне издвајају:

1. Општи методолошки оквир:

- Метод анализе релевантне примарне и секундарне литературе, којим су издвојени рецентни ставови значајни за проучавану тему;
- Метод компарације и класификације - компарација резултата претходног поступка тј. упоређивање издвојених ставова значајних за истраживање и њихово класификовање
- Метод реконструкције претходно одабраних, компарираних и класификованих ставова и теоријских сазнања у нову научну цјелину;
- Метод дедукције и генерализације - извођење закључака и њихово уопштавање на основу критичке анализе добијених резултата конкретног истраживања.

2. Посебан методолошки оквир:

- С обзиром на теоријску природу рада, као и његов циљ, ауторка се оправдано концентрисала на **аналитичко-синтетички приступ**, при чему су на одговарајућим мјестима, у складу са захтјевима самог садржаја, као и постављеним циљевима рада, кориштени његови одговарајући облици у виду **анализе садржаја**, као и **структуралне анализе**, који су допуњени и **генетичким** као и **контекстуалистичким методом**. Ово је ауторки омогућило да на задовољавајући и заокружен начин оствари задате циљеве рада, те поткријепи и утемељи главну

хипотезу.

Кандидаткиња мр Милијана Сладојевић-Малеш поштује основни научни методолошки оквир, што подразумијева објективност, темељност, прецизност и систематичност у научном раду. Примјена наведених метода видљива је у свим фазама истраживања, од формулатије проблема и циља, који су врло јасно дефинисани, преко анализе и интерпретације материјала истраживања, па све до синтезе изведеног резултата.

- 1) Објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
- 2) Дати кратак увид у примијењени метод истраживања при чemu је важно оцијенити слједеће:
 1. Да ли су примијењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
 2. Да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
 3. Да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
 4. Да ли је статистичка обрада података адекватна.

VI РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Резултати рада кандидаткиње мр Милијане Сладојевић-Малеш потпуно су у складу са задатим циљем и постављеним хипотезама рада, те се могу сажети на слједећи начин:

- Упркос томе што Хобс настоји изградити апстрактан геометријски систем филозофије који би у целини био базиран на синтетичкој дедукцији из принципа, велики број његових наоко апстрактних закључака и рјешења заправо почива на актуелним и врло материјалним историјским и политичким проблемима времена и околности унутар којих живи и ствара. То се односи на вјерске ратове који бјесне у Европи крајем 16. и у 17. вијеку, али прије свега на унутрашње вјерске и политичке тензије у самој Енглеској, те грађански рат који у Енглеског коначно и избија средином седамнаестог вијека. Поред ових конкретних историјских околности, на обликовање Хобсових филозофских теза и рјешења значајно је утицало и наслијеђе његовог хуманистичког образовања, упркос томе што се Хобс врло оштро окреће против истог у тренутку у којем се појављује на јавној научној сцени, и то као оригиналан мислилац природно-научне провенијенције. Смишљено присуство и употреба различитих реторичких елемената у обликовању израза Хобsovих теза, као и неразријешеност односа према историји као науци (упркос њеном званичном елиминисању из поља наука), свједоче томе у прилог.

Пратећи Хобсов геометријски синтетички пут од принципа (слободни и једнаки појединци усмјерени на самоодржање) до посљедице (правда као поштовање закона које гарантује држава својом силом), који је номинално ослобођен сваког уплива искуства и историје, кандидаткиња идентификује три важне тачке које су се испоставиле проблематичним и недосљедно или неуспјело изведеним код Хобса:

- прво, узроци као и нужност свеопштег рата слободних појedинача у природном стању, од којих директно зависи и нужност апсолутне државе као гаранта мира, нису резултат чистог и досљедног извођења из принципа, него су добрим дијелом

засновани на искуству. Ово се прије свега тиче самих узрока сукоба, међу којима нарочито предњачи слава, која готово у цјелини носи искуствене и друштвене одлике. Иако се појављује као један од главних узрока сукоба у природном стању, Хобсова елаборација као и илустрација овог узрока сукоба у цјелини је друштвеног, тј. искуственог карактера;

- друго, без обзира на строго уговорно и „државно“ схватање правде, код Хобса ипак може да се говори и о ширем разумијевању правде које надилази њену строго уговорну логику. До овог увида кандидаткиња долази преко анализе појма правичности, као и повезивања Хобсовог уговорног рјешења правде са његовим непосредним историјским и политичким околностима;
- и треће, централни Хобсов увид о нужности уједињења сile и правде у држави која располаже монополом сile, по којем остаје релевантан и за теоретичаре правде у двадесетом вијеку, готово иронично, представља потпуно недосљедно изведен закључак. Он, наиме, не слиједи силом нужности дедукције и узрочно-посљедничног везивања тврдњи, на чemu Хобс иначе нарочито инсистира и на чemu заснива снагу обавезнosti својих научних увида. Чињеница да људи склапају и поштују споразум којим оснивају државу, материјализујући тако начело правде, а немајући за то никакав гаранцију сile, већ доводи у питање теоријску нужност удруживања сile и правде. То удруживање је, показује кандидаткиња, концепт који може бити базиран само на историјском и непосредном искуству, никако на строгој и стерилој дедукцији из принципа.

Докторска дисертација кандидаткиње mr Милијане Сладојевић – Малеш, под насловом „Слобода и правда у Хобсовом заснивању модерне мисли о друштву“, легитимна је и надасве важна тема за филозофско истраживање. Имајући у виду да филозофија Томаса Хобса на нашем језичком подручју није истраживана у доволној мјери, те да се таква истраживања почињу озбиљније предузимати тек у пољедњих десетак година, научни допринос дисертације можемо сажето изразити на следећи начин: Дисертација омогућава боље разумијевање природе, карактера и домета филозофије утицајног енглеског филозофа новога вијека Томаса Хобса. Пружа, такође, и научно легитимно и критичко процјењивање домета Хобсове политичке и државно – правне мисли као такве. Од још пресудније важности је то што дисертација омогућава бољи увид у постанак, развој и унутрашње противрјечности саме Хобсове филозофије, а нарочито неких од његових централних увида (нужност рата свих против свију у природном стању, нужност прелаза из природног у друштвено стање, нужност уједињења правде и сile, и сл), који се углавном узимају здраво за готово и преко којих се непажљиво прелази. Иако прилично утемељених општих оцјена Хобсовых филозофских домета има и на нашем језику, оно што мањка јесте било какав детаљан или аналитички увид у било који од проблема које овај мислилац покреће. Кандидаткиња је добро препознала такав недостатак, те својом дисертацијом понудила детаљан аналитички увид у Хобово разумијевање и изградњу темељних филозофских и политичких појмова слободе и правде. У таквом приступу којим се детаљно аналитички реконструише Хобсов филозофски напор, те истовремено препознају и наглашавају унутрашњи недостаци и противрјечности, састоји се и најзначајнији допринос дисертације. Избегавајући замку да дисертацију претвори у још један општи преглед опште теме, кандидаткиња је успјела у томе да сачини дисертацију која представља дубински увид у Хобсову филозофију и логику њене изградње, а која притом има и практични допринос, тј. корисно је и вриједно штиво за сваког ко би се заинтересовао за даље проучавање дате теме, поготово зато што је дисертација врло добар извор и база за оријентацију у савременој интерпретативној литератури на енглеском језику.

Упркос томе што је и Хобсова филозофија као мисиона творевина оптерећена

неким унутрашњим противрјечностима и недосљедностима, баш као таква она је посебно својим тумачењем појмова правде, слободе, суверености, људске природе и природе државе и сличним подстицајно дјеловала на духове све до нашег времена. Тим прије и више што су и појмови слободе, правде, суверености, људских права и природе државе актуелни и живи и у наше вријеме да не могу бити живљи и акутнији. Таква каква јесте Хобсова мисао постављала је основе модерне мисли о друштву, доприносила обликовању свијести и самосвијести модерног човјека о њему самоме, градећи тако основу цјелокупног потоњег мисаоног и повијесног развоја модерног свијета све до нашег савременог доба. Са битним појмовима те мисли ми се носимо и споримо и дан данас тим више што су угрожени и људска права и слободе, свака правда и позитивни морал. Отуда истраживање једне такве филозофије премаша теоријске и научне интересе и залази у област људске праксе и хуманог морала.

- 1) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
- 2) Оцијенити да ли су добијени резултати јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- 3) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

VII ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Узимајући у обзир све претходно наведено, Комисија констатује да докторска дисертација кандидаткиње **mr. Милицане Сладојевић-Малеш** под називом *Слобода и правда у Хобсовом утемељењу модерне мисли о друштву* представља цјеловиту и садржајну анализу назначеног предмета истраживања, те да рад у цјелини испуњава све захтијеване филозофске, научне и методолошке критеријуме за израду докторске дисертације.

Комисија **позитивно оцјењује** ову докторску дисертацију имајући у виду сљедеће чињенице:

- Кандидаткиња је у дисертацији на јасан, прегледан и аргументован начин анализирала проблематику којом се бави.
- Обрађена тема дисертације утемељена је на рецентној и релевантној интерпретативној литератури (готово у цјелини на енглеском језику), те детаљној анализи изворних дјела аутора, како на извornom језику на којем су писана тако и у преводима.
- Обрађена тема дисертације добро је структурисана и у потпуности је остварила циљ истраживања, поштујући притом у цјелини задати хипотетички оквир.

На основу позитивне оцјене докторске дисертације, Комисија

Предлаже

У складу са свим претходно наведеним констатацијама, Комисија са задовољством предлаже Наставно-научном вијећу Филозофског факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци да прихвате овај позитиван Извјештај о оцјени докторске дисертације „Слобода и правда у Хобсовом заснивању модерне мисли о друштву“ кандидаткиње мр Милијане Сладојевић-Малеш, те да у складу са утврђеном процедуром одobre и закажу јавну одбрану ове дисертације. Такође, предлажемо да комисија за одбрану буде именована у истом саставу као и комисија за оцјену дисертације.

- 1) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- 2) На основу укупне оцјене дисертације комисија предлаже:
 - да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана,
 - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни или измијени) или
 - да се докторска дисертација одбија.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Бања Лука, 1.6.2022. године.

1. Проф. др Радивоје Керовић, редовни професор Филозофског факултета у Бањој Луци, ужа научна област *Историја филозофије, Филозофска антропологија* - предсједник

2. Проф. др Александар Петровић, редовни професор Филозофског факултета, Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, ужа научна област *Историја филозофије, Естетика*- члан

3. Проф. др Зоран Арсовић, редовни професор Филозофског факултета у Бањој Луци, ужа научна област *Историја филозофије, Онтологија* - члан

